

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: Ekim 2018 Cilt-Sayı: 11(4) ss: 15-28

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: October 2018 Vol-Issue: 11(4) pp: 15-28

<http://dergipark.gov.tr/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.446129

Geliş Tarihi / Received:19.07.2018

Kabul Tarihi / Accepted:29.09.2018

Araştırma Makalesi

Research Article

TÜRKİYE'DE BANKA KREDİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Şükrü APAYDIN¹

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'de finansal liberalizasyon sonrası dönemde banka kredilerinin gelişimi ve sektörel dağılımı ile kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmektedir. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) modelinin kullanıldığı çalışmada Türkiye'nin 2000-2016 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre sektörler tarafından kullanılan kredi oranları artmış, ancak toplam krediler içinde tarım ve sanayi sektörünün payı giderek azalırken inşaat ve hizmetler sektörünün payı giderek artmıştır. Öte yandan tarım, sanayi ve hizmetler sektörü kredileri ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilerken, inşaat sektörüne verilen krediler uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca kredilerdeki payı giderek azalmasına rağmen, sanayi sektörü ekonomik büyümeyi en çok artıran sektör olarak bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler : Finansal liberalizasyon, Banka Kredileri, Ekonomik Büyüme, ARDL Modeli, Türkiye.

Jel Sınıflandırılması : E44, E51, F43, C32, O50.

EFFECTS OF BANKING CREDITS ON ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

Abstract

In this study, the development and sectoral distribution of banking credits in Turkey after financial liberalization and the effects of loans on economic growth are examined. In the study, the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model was adopted and Turkey's 2000-2016 period data were used. According to the findings, loans used by sectors increased, but the share of agriculture and industry in total loans declined gradually, while the shares of the construction and services sector increased steadily. On the other hand, agriculture, industry and services sector credits affect economic growth positively, while loans to the construction sector affect long-term economic growth negatively. Moreover, although the share of the industrial sector in loans declined gradually, it was found to be the sector that increased the economic growth most.

Key Words : Financial Liberalization, Banking Credits, Economic Growth, ARDL Model, Turkey

Jel Classification : E44, E51, F43, C32, O50.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, sukruapaydin@nevsehir.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4640-8135>

GİRİŞ

Hangi iktisadi düşünce sistemi açısından ele alınırsa alınsan, her ekonominin en temel ve en önemli amacı istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. Bununla birlikte, büyümenin nasıl finanse edileceği, finansal sistem ve sistemin en önemli bileşeni olarak bankaların yapısı ile gelişmişlik düzeyi gibi konular, en az büyüme amacı kadar önemlidir. Nitekim finansal sistem ile bankaların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri öteden beri tartışma konusu olmuş, banka kredilerinin ekonomik büyümeyi artıracığı. Örneğin Walter Bagehot başta olmak üzere pek çok iktisatçı, finansal araçların tasarrufların mobilize edilmesini, yatırım projelerinin değerlendirilmesini, risklerin çeşitlendirilmesi ve dağıtılmasını, vb. sağlayarak ekonomik büyümenin hızlanmasında kritik bir rol oynayacağını ileri sürmüştür (Bagehot, 1873’ten aktaran Levine, 1998: 596). Benzer şekilde Schumpeter (1912, 1939) banka kredilerini, evrimsel bir süreç izleyen kapitalist gelişmenin kalbi konumunda görmekte ve yeniliklerin tamamlayıcısı olarak kabul etmektedir. Ona göre krediler, yaratıcı yeniliklerin yapılabilmesi ve tüm firmalar tarafından uygulanabilmesinin ön koşuludur. Kazgan’ın (1984: 193) ifadeleriyle, Schumpeter modeline göre “yenilik olmadan büyüme, girişimci olmadan yenilik ve kredi olmadan da girişimci olmayacaktır”.

Konunun gelişmekte olan ülkeler bağlamında ele alınması, McKinnon (1973) ve Shaw (1973) tarafından ortaya atılan ve ‘finansal baskı hipotezi’ olarak da bilinen yaklaşım çerçevesinde olmuştur. Bu hipoteze göre, gelişmekte olan ülkelerdeki finansal piyasalar, kamu müdahaleleri nedeniyle baskı altında olduğu için kredi faizleri piyasa düzeyinin altında oluşmakta ve kredi ve mevduat faizleri arasındaki marjın giderek açılmaktadır. Bu süreç, tasarrufların azalmasına ve kredi tayinlenmesine neden olurken, kaynak dağılımının bozulmasıyla birlikte yatırımların ve ekonomik büyümenin yavaşlamasıyla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla bu tür sorunların yaşanmaması ve istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için finansal piyasalar liberalize edilmelidir. Böylece faiz oranları yükselecek, hem yurtiçi hem de yurtdışı tasarruflar artarken, bankaların kredi kapasiteleri yükselecek ve artan krediler üretken sektörlerde yatırım ve üretim artışını teşvik edecektir. Kaynak dağılım etkinliğinin sağlanmasıyla birlikte ülkenin rekabet gücü yükselirken, piyasaların etkin işleyişi istikrarlı bir büyüme trendinin yakalanmasını kendiliğinden sağlamış olacaktır (Eser, 1993: 89-90; Studart, 1995-96: 273; Yentürk, 1997:134-137).

Bununla birlikte 2007-2008 Küresel Finans Krizi, hem akademik anlamda hem de uygulanan politikalar bağlamında, finansal sistemlerin ve bankaların rolünün yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Zira kriz, finansal sistemlerin doğrudan ve/veya dolaylı olarak tasarrufları azaltma, spekülasyonu teşvik etme ve kaynakların yanlış dağılımına aracılık etme olasılıklarını ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak ekonomilerin durgunluğa girmesi, işsizlik artışları gibi sorunlar artmıştır.

Nitekim benzer bir durum Türkiye’de de gözlenmiştir. Finansal baskı hipotezinde öngörüldüğü gibi, serbestleşme sonrası dönemde kredi ve mevduat oranlarında önemli artışlar yaşanmasına, örneğin 2017 yılı itibarıyla kredi-mevduat oranı 1,25’e kadar yükselmesine rağmen, istikrarlı bir ekonomik büyüme gözlenememiş, liberalizasyon sonrası dönemde üç önemli kriz yaşanmıştır. Dolayısıyla kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi, konunun Türkiye özelinde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda ele alınan çalışmada, birbiriyle ilişkili iki temel amaç gözetilmiştir. Bunlardan birincisi, kredilerin etkin dağılıp dağılmadığının incelenmesi; diğeri ise kredilerin sektörel dağılımının ekonomik büyümeyi ne yönde ve nasıl etkilediğinin ampirik olarak analiz edilmesidir. Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalardan bu yönüyle farklılaşan çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada öncelikle kredilerin 2000 sonrası dönemde sektörel dağılımı ortaya konulmakta daha sonra kredilerin büyüme üzerindeki etkileri Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) yöntemiyle değerlendirilmektedir.

I. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Teoride olduğu gibi ampirik çalışmalarda da ekonominin finans kesimi ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır. Söz konusu literatür yatay kesit analizleri, panel data yöntemi, eşbütünleşme analizleri ve nedensellik testleri ile zaman serisi modelleri² gibi oldukça geniş bir ekonometrik yöntemler yelpazesini kapsamaktadır. Yapılan çalışmaların büyük bir bölümünde ulaşılan sonuçların en belirginini, teoride beklendiği gibi finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bir başka ifade ile “ne kadar çok finans o kadar çok ekonomik büyüme” görüşü desteklenmektedir (Levine, 2003).

Konuyla ilgili Türkiye çalışmalarında finansal gelişme ile büyüme arasındaki ilişkilere yönelik özellikle nedensellik bağlamında bir fikir birliğinin olmadığı görülmektedir. Kimi çalışmalarda nedensellik finansal değişkenlerden büyümeye doğru işlerken, bazılarında tersi sonuç ortaya çıkmakta veya çift yönlü ilişki görülmekte ya da hiçbir nedensellik ilişkisi tespit edilememektedir. Ayrıca çalışmaların büyük bir kısmında genel olarak finansal gelişmişlik derecesiyle büyüme arasındaki ilişkilere yoğunlaşılırken, krediler büyümeyi etkileyen çok sayıda değişkenden sadece birisi olarak alınmaktadır. Bir diğer ifadeyle özel olarak kredilerin büyüme üzerindeki etkilerinin analiz edildiği çalışmaların sayısı görece azdır. Bunlardan kredilere yer verilen bazı çalışmalar ve elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Finansal gelişme ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırıldığı ilk çalışmalardan biri, Kar ve Pentecost (2000) tarafın yapılan çalışmadır. 1963-1995 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışma, hata düzeltme modeli ve eşbütünleşme testine dayalı olarak Granger nedensellik analizi temelinde yapılmıştır. Çalışmada elde edilen en önemli sonuç, nedenselliğin yönünün ele alınan finansal değişkenlere göre farklılaşabiliyor olmasıdır. Çalışmaya göre, finansal değişken olarak örneğin mevduatlar, özel kesim ve yurtiçi kredi oranları kullanıldığında büyüme finansal gelişmeye öncülük ederken, bir başka değişken seçildiğinde nedenselliğin yönü değişmektedir. Buna rağmen, Türkiye açısından büyümenin finansal sektör gelişiminin öncülü olduğu sonucu, çalışmada öne çıkan bir görüş olmaktadır.

Türkiye’de kredi kullanımının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etme yönündeki ilk çalışmalardan bir diğeri Güven (2002) tarafından yapılan çalışmadır. 1988-2001 dönemi üçer aylık verilerle yapılan çalışmada Granger nedensellik analizi ile varyans ayrıştırmasına dayalı regresyon analizi yapılmıştır. Reel kredilerdeki yüzde değişimle büyüme oranındaki yüzde değişimlerin kullanıldığı çalışmada krediler ile büyüme arasında bir nedensellik tespit edilemezken, varyans analizlerinde iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Yılmaz, vd. (2007) tarafından yapılan çalışma genel olarak finansal sistemin büyüme üzerindeki etkilerini incelemektedir. 1980-2004 dönemine ait üçer aylık verilerle yapılan çalışmada özel sektör kredilerinin bir finansal değişken olarak kullanıldığı çalışmada Johansen eşbütünleşme analizi ve VECM modeli benimsenmiştir. Nedensellik analizine de yer verilen çalışmada finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir ilişki bulunmuş, özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Yazarlara göre bu sonucun nedeni, Türkiye’de konjonktürel dalgalanmaların sıklığı, finansal sistemin kırılabilirliğinin fazla olması ve gerekli yasal düzenlemelerin yetersizliğidir.

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştıran Altunç (2008), nedensellik analizinde Granger testi yerine hata düzeltme modeli ile geliştirilmiş Granger testini kullanmıştır. Çalışmada özel sektör kredilerinin GSYH içindeki payını finansal gelişme göstergelerinden biri olarak ele alan çalışmada, büyüme ile krediler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. 1970-2006 dönemini kapsamı ve veri kısıtı nedeniyle elde edilen sonuçlara ihtiyatlı yaklaşılması gerektiği çalışmada ayrıca vurgulanmıştır.

² Konuyla ilgili öne çıkan çalışmalardan bazıları Arestis ve Demetriades (1997), Fry, (1995), King ve Levin (1993a, 1993b), Levine ve Zevros (1993), Levine (1997, 2003), Levine, vd. (2000), Beck ve Levine (2004), Beck, vd. (2000, 2005) şeklinde sıralanabilir.

Ceylan ve Durkaya (2010) tarafından 1998-2008 dönemi için VAR modeli ve Granger nedensellik analiziyle yapılan çalışmada banka kredileri ile büyüme oranı yerine kullanılan sanayi üretim endeksi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisine işaret edilmiştir.

Türkiye’de mevduat bankaları yurtiçi kredi hacmi ile GSYH arasındaki ilişkinin incelendiği bir diğer çalışma Tuna ve Bektaş (2013) tarafından yapılmıştır. 1998-2012 dönemine ilişkin üçer aylık verilerle yapılan çalışmada Zivot-Anders birim kök testi, Gregory-Hansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Yapılan testler sonucunda değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin yanı sıra nedensellik ilişkisi de tespit edilememiştir.

Mercan (2013), toplam yurtiçi kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Türkiye’nin 1992-2011 dönemi üçer aylık verileri itibariyle analiz etmektedir. Sınır testiyle yapılan analizde, değişkenlerin eşbütünleşik ve kredi hacminin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkilere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada yapılan nedensellik testinde değişkenler arasında iki yönlü bir ilişkinin bulunduğu da ayrıca saptanmıştır.

Vurur ve Özen (2013) Türkiye’de mevduatlar, krediler ve büyüme ilişkisi arasındaki nedenselliği araştırmaktadır. 1998-2012 dönemine ilişkin üçer aylık verilerle yapılan çalışmada Granger nedensellik analizi gerçekleştirilmiş, mevduatların hem ekonomik büyümeyi hem de kredileri etkilediği bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca ekonomik büyümeden kredilere doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu da araştırmanın bulguları arasındadır.

Sever ve Han (2015), Türkiye’de reel kesim ve bankacılık kesimi arasındaki ilişkileri sektörel olarak analiz etmiştir. 2002-2012 dönemi üçer aylık verilerle yapılan çalışmada, “sektörel GSYH” ile “sektörel krediler” arasındaki ilişkiler eşbütünleşme ve nedensellik analizleriyle irdelenmiştir. Toplam kredilerin de her bir modele değişken olarak eklenen çalışmada, sanayi ve hizmet sektörü kredileri toplam kredilerin ilgili sektörlerin büyümesi arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Reel sektörden finans sektörüne doğru güçlü; finans sektöründen reel kesime doğru zayıf bir ilişki bulunduğu çalışmada, tarım sektörü için arz öncülü hipotez, diğer sektörler için talep izlemeli hipotezin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Konuyla ilgili en yeni çalışmalardan biri Pehlivan, vd. (2017) tarafından yapılmıştır. Krediler ve mevduat büyüklüğü ile GSYH arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek üzere yapılan çalışmada Türkiye’nin 2002-2015 dönemine ait üçer aylık veriler kullanılmış, Johansen eşbütünleşme testi ile Granger nedensellik analiz yöntemleri benimsenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular ise banka kredileri ile GSYH arasında uzun dönemde çift yönlü bir nedensellik bulunurken, mevduatlar ile GSYH arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Görüleceği üzere Türkiye çalışmalarının büyük bölümü, genel olarak finansal gelişme ile büyüme arasındaki ilişkinin “yönü” üzerinde durulurken, her çalışmada kullanılan değişkenler ve elde edilen sonuçlar birbirinden farklılıklar göstermekte, ayrıca kredilerin büyüme üzerindeki etkileri başlı başına analiz konusu olmamaktadır. Bu araştırma ise hem kapsadığı dönem ve bağlam, hem de kapsadığı değişkenler itibariyle yapılan diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Bu nedenle ilgili literatüre önemli bir katkı sağlama potansiyeli taşıdığı açıktır.

II. BANKA KREDİLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI VE GELİŞİMİ

Kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ampirik analizine geçmeden önce, kredilerin sektörel dağılımının ve gelişiminin tarihsel olarak ele alınması, çalışmanın temel amacı bakımından önemlidir. Zira daha önce de ifade edildiği gibi, çalışmada sorgulanan noktalardan biri, liberalizasyon sonrası kaynak dağılım etkinliğinin ne ölçüde gerçekleştiğidir.

Kredilerin sektörel dağılımı belirlenirken tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık sektörleri *tarım sektörü*; imalat sanayi, madencilik ve taş ocaklığı, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretim ve dağıtım *sanayi sektörü*; toptan ve perakende ticaret, taşımacılık, depolama ve haberleşme, finansal aracılık, gayri menkul hizmetleri, otel ve lokantacılık, eğitim, sağlık, savunma

ve sosyal hizmetler *hizmet sektörü* olarak toplulaştırılmıştır. Ayrıca çalışmada, “lokomotif” sektör olarak düşünülen ve Türkiye ekonomisi açısından da özel bir önemi ve yeri olan inşaat sektörü diğer sektörlerden bağımsız olarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Kısacası sektörel dağılım, “dörtlü sektör” ayrımına uygun olarak yapılmıştır. Son olarak bu bölümde yapılan tarihsel analiz yıllık verilerle, ampirik analiz üçer aylık verilerle gerçekleştirilmiş, her iki analizde kullanılan kredi verileri 2003 yılı üretici fiyat endeksi (ÜFE) kullanılarak reel hale getirilmiştir. Ayrıca reel GSYH serisi olarak 1998 yılı fiyatlarıyla GSYH rakamları kullanılmıştır. Tüm veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) internet sitelerinden temin edilmiştir.

Finansal baskı hipotezinde ileri sürülen görüşlerden biri, liberalizasyonla birlikte bankaların kredi kapasitelerinin ve kredi kullanımlarının artacağı, artan kredilerin tarım ve sanayi sektörleri gibi üretken sektörlerde yatırım ve üretim artışını teşvik edeceğidir. Türkiye’nin 2000 sonrası dönemde kredilerin GSYH içindeki paylarına bakıldığında, ticari kredilerde önemli artışlar olduğu ve toplamda bu oranın neredeyse GSYH’nin yarısına ulaştığı görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Sektörel Kredilerin GSYH İçindeki Payları (%)

	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam
2000	0,47	6,08	0,94	3,37	10,86
2001	0,47	7,01	0,96	3,82	12,25
2002	0,35	5,14	0,64	2,74	8,87
2003	0,38	4,61	0,55	2,68	8,22
2004	0,43	4,79	0,55	3,07	8,85
2005	0,49	5,22	0,62	4,16	10,49
2006	0,54	6,43	0,86	6,37	14,20
2007	0,71	7,04	1,16	7,37	16,29
2008	1,00	8,21	1,69	8,93	19,83
2009	1,13	9,37	2,14	10,74	23,39
2010	1,12	9,11	2,10	10,47	22,80
2011	1,46	10,28	2,31	12,09	26,13
2012	1,60	11,40	2,66	13,60	29,26
2013	1,64	12,98	3,28	15,89	33,79
2014	1,66	14,23	3,73	18,13	37,75
2015	1,97	16,72	4,44	21,44	44,57
2016	2,43	17,78	5,17	24,16	49,53

Ayrı ayrı değerlendirildiğinde tüm sektörlerin payının giderek arttığı, bir anlamda finansal baskı hipotezinin öngördüğü gibi bir sonucun ortaya çıktığı ifade edilebilir. Ancak üretken veya ticareti yapılabilir mal üretiminin yapıldığı tarım ve sanayi sektörlerinin payları giderek artmasına rağmen, üretken olmayan veya ticareti yapılamayan malların üretildiği inşaat ve hizmet sektörlerine oranla bu artışın daha düşük kaldığı gözlenmektedir. Özellikle hizmet sektörüyle karşılaştırıldığında sanayi sektörünün payında nispi artışın giderek azaldığı dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu hipotezde beklenenin aksine, kredilerin etkin dağılımının gerçekleşeceği öngörüsünün tersine bir tablo ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu durum, sektörel kredilerin toplam ticari krediler içindeki payına bakıldığında daha net görülmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde ise özellikle sanayi ve hizmet sektörleri açısından dramatik sonuçlar göze çarpmaktadır. Dönem boyunca sanayi sektörünün payında yaklaşık yüzde 20’ler düzeyinde bir azalma meydana gelirken, hizmet sektöründe neredeyse buna denk miktarda bir artış ortaya çıkmaktadır. Söz konusu değişim, bankacılık sektörünün yurtdışından borçlanması yönünde önemli kolaylıkların getirildiği 2006 yılından sonra bütünüyle hizmetler sektörü lehinde dönmektedir. Tarım sektörünün payında görece bir istikrar gözlenirken, inşaat sektörünün payında kısmi de olsa bir artış söz konusudur.

Sektörel bazda gözlemlenen bu değişimler üretken ya da ticareti yapılabilen (tarım ve sanayi) ile üretken olmayan veya ticareti yapılamayan sektörler (inşaat ve hizmetler) bağlamında ele alındığında, çok daha çarpıcı sonuçları görmek mümkündür.

Dönem boyunca üretken sektörlerin payları toplamı dönem başında yüzde 60’ları aşıyorken, dönem sonunda yüzde 40 seviyelerine gerilemektedir. Üretken olmayan sektörlerin payında ise doğal olarak tam tersi sonuç ortaya çıkmakta, bu sektörlerin payında artış olmaktadır. Bu durum, finansal baskı hipotezinde iddia edilen ana düşünceye, en azından Türkiye ekonomisi bağlamında kuşkuyla yaklaşılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla tam da bu noktadan hareketle, reel ticari kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ampirik olarak da ele alınması, değerlendirmelerin daha sağlıklı olabilmesi ve bir adım ileri götürülebilmesi açısından son derece yerinde ve yararlı olacaktır.

Tablo 2: Sektörel Kredilerin Toplam Krediler İçindeki Payları (%)

	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2000	4,32	56,02	8,64	31,02
2001	3,85	57,16	7,80	31,18
2002	3,94	57,92	7,24	30,90
2003	4,57	56,08	6,69	32,66
2004	4,90	54,16	6,21	34,73
2005	4,64	49,79	5,94	39,63
2006	3,80	45,30	6,06	44,84
2007	4,34	43,26	7,14	45,26
2008	5,03	41,42	8,50	45,05
2009	4,85	40,07	9,16	45,93
2010	4,91	39,96	9,21	45,93
2011	5,59	39,34	8,82	46,25
2012	5,48	38,94	9,09	46,49
2013	4,86	38,42	9,70	47,02
2014	4,38	37,70	9,88	48,04
2015	4,42	37,52	9,96	48,10
2016	4,90	35,89	10,43	48,77

IV. BANKA KREDİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

IV. I. Veri Seti ve Yöntem

Yukarıda da ifade edildiği gibi, çalışmada sektörel krediler “dörtlü sektör” ayrımına uygun olarak tarım, sanayi, inşaat ve hizmetler sektörü olarak toplulaştırılmıştır. Bağımsız değişkenler olarak kabul edilen sektörel nakit krediler, 2003 yılı üretici fiyatlarıyla reel hale getirilen reel ticari kredileri göstermektedir. Bağımlı değişken olarak alınan ekonomik büyümeyi temsilen TÜİK tarafından yayınlanan 1998 yılı fiyatlarıyla GSYH serisi kullanılmıştır. Ayrıca tüm değişkenlerin doğal logaritmaları alınmış, üretimle ilişkili olduğu için GSYH serisi Census X-12 yöntemiyle mevsimsel etkilerden arındırılmıştır. Kredilere ilişkin veriler Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), GSYH serisi ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) internet sitelerinden sağlanan üçer aylık verilerdir. 2000-2016 dönemini kapsayan çalışmada, söz konusu dönemde 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizlerin etkilerinin de modele eklenebilmesi amacıyla 2001:Q4 ve 2009:Q1 dönemlerinde 1, diğer dönemlerde 0 değerini alan kukla değişken modele dahil edilmiştir. 2000-2016 döneminin kapsanmasının nedeni, 2000 öncesi döneme ilişki sektörel kredilere ilişkin verilerin bulunmaması ve reel GSYH hasıla serisinin 2016 sonrası hali hazırda güncellenmiyor olmasıdır.

Kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin analizinde, Pesaran ve Shin (1999) ve Pesaran, vd. (2001) tarafından geliştirilen Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (Autoregressive Distributed Lag – ARDL) modeli seçilmiştir. Bu yöntemin seçilmesinin nedenleri ise söz konusu yöntemde hem kısa hem de uzun dönem katsayıların aynı anda tahmin edilebilmesi, değişkenler arası uzun dönemli ilişkilerin durağanlık derecesinden bağımsız olarak belirlenebilmesi, modelde yer alan her bir değişkene farklı gecikme sayıları verilebilmesi ve nihayet daha az sayıda örneklere uygulanabilmesi şeklinde sıralanabilir (Laurenceson, 2005; Pesaran ve Pesaran, 1997: 302-303; Narayan ve Narayan, 2004). Çalışmada analiz edilecek modeli aşağıdaki şekilde formelleştirmek mümkündür:

$$\loggdpsa_t = \alpha_0 + \alpha_1 \logsan_t + \alpha_2 \loghiz_t + \alpha_3 \logins_t + \alpha_4 \logtar_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Burada $\loggdpsa$, $\logsan$, $\loghiz$, $\logins$ ve $\logtar$ ifadeleri sırasıyla gayrisafı yurtiçi hasıla, sanayi, hizmetler, inşaat ve tarım sektörü kredilerini gösterirken, ε klasik hata terimidir.

IV. II. Ekonometrik Testler ve Bulgular

a. Birim kök testleri

Çalışmada kullanılan ARDL yöntemi, farklı durağanlık derecesine sahip değişkenler arası ilişkilerin analiz edilmesine imkan vermekle birlikte, değişkenlerin $I(2)$ olmamasını yani ikinci dereceden durağan olmamasını gerektirmektedir (Narayan ve Narayan, 2004). Bu nedenle zaman serilerine birim kök testlerinin uygulanması ve değişkenlerin durağanlık derecelerinin belirlenmesi önemli olmaktadır. Bu amaçla çalışmada öncelikle Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi uygulanmış, daha sonra sonuçları karşılaştırabilmek için Phillips-Perron (PP) (1988) testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Birim Kök Test Sonuçları

ADF Testi							
Değişkenler	Düzy			Birinci Fark			Sonuç
	Test Biçimi*	Test İstatistiği	Kritik Değer** (%5)	Test Biçimi*	Test İstatistiği	Kritik Değer** (%5)	
loggdsa	(c)	-1.2075	-2.9108	(c)	-9.4205	-2.9084	I(1)
logsan	(c)	0.7327	-2.9069	(c)	-7.7965	-2.9076	I(1)
loghiz	(c)	0.5276	-2.9069	(c)	-3.6733	-2.9084	I(1)
logtar	(c)	0.0327	-2.9069	(c)	-7.1698	-2.9084	I(1)
logins	(c)	-0.5655	-2.9108	(c)	-5.5897	-2.9076	I(1)
PP Testi							
Değişkenler	Düzy			Birinci Fark			Sonuç
	Test Biçimi*	Test İstatistiği	Kritik Değer** (%5)	Test Biçimi*	Test İstatistiği	Kritik Değer** (%5)	
loggdsa	(c)	-0.9681	-2.9069	(c)	-12.2912	-2.9076	I(1)
logsan	(c)	0.7206	-2.9069	(c)	-7.8074	-2.9076	I(1)
loghiz	(c)	0.1522	-2.9069	(c)	-6.6013	-2.9076	I(1)
logtar	(c)	0.1958	-2.9069	(c)	-7.6436	-2.9076	I(1)
logins	(c)	0.7961	-2.9069	(c)	-5.7476	-2.9076	I(1)

* Parantez içindeki ifade sabit terimi ifade etmektedir..

** MacKinnon (1996) kritik değerleridir.

Tablodan da görülebileceği gibi, tüm değişkenler hem ADF hem de PP testine göre birinci dereceden fark durağandır. Dolayısıyla değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin test edilmesine geçilmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

b. ARDL modeli

Kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin analizi ARDL yönteminde iki aşamalı olarak gerçekleştirilmektedir. İlk aşamada değişkenler arası uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmakta, eğer böyle bir ilişki varsa ikinci aşamada modelin kısa ve uzun dönem parametreleri tahmin edilmektedir. Modelin uygulama aşamasından önce kısıtsız hata düzeltme modeli oluşturularak optimal gecikme uzunluğu belirlenmektedir.

Çalışmada kullanılan değişkenler çerçevesinde kısıtsız hata düzeltme modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$\begin{aligned}
 loggdsa_t = & \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} \Delta loggdsa_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{2i} \Delta logsan_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{3i} \Delta loghiz_{t-i} \\
 & + \sum_{i=0}^p \beta_{4i} \Delta logins_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{5i} \Delta logtar_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{6i} \Delta dummy_{t-i} \\
 & + \beta_7 loggdsa_{t-1} + \beta_8 logsan_{t-1} + \beta_9 loghiz_{t-1} + \beta_{10} logins_{t-1} \\
 & + \beta_{11} logtar_{t-1} + \beta_{12} dummy_{t-1} + u_t
 \end{aligned} \tag{2}$$

Burada p gecikme sayısını göstermekte ve Akaike ya da Schwarz bilgi kriterine tespit edilmekte, en küçük kritik değeri veren gecikme sayısı optimal gecikme sayısı olarak alınmaktadır. Maksimum gecikme uzunluğunun 8 olarak alındığı test sonuçlarına göre, optimal gecikme sayısı 5 olarak hesaplanmış, bu sonuca göre ARDL (5,1,3,3,5,2) modelinin tahminine geçilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4: Optimal Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları

ARDL (5,1,3,3,5,2) Modeli		
Gecikme Sayısı (p)	AIC	LM Test İstatistiği
1	-4.0220	0.0011
2	-4.1956	0.1755
3	-4.4753	0.0170
4	-4.4673	0.0308
5	-4.7314	0.8809
6	-5.2048	0.1377
7	-5.2656	0.2211
8	-5.7655	0.0490

ARDL yönteminde uzun dönemli ilişkiler, (2) numaralı kısıtsız modelde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli katsayılarına sıfır kısıtı getirilmekte, yani $H_0: \beta_7 = \beta_8 = \beta_9 = \beta_{10} = \beta_{11} = \beta_{12} = 0$ yapılmakta ve F testi uygulanmaktadır. Hesaplanan F istatistiği Pesaran, vd. (2001)'de verilen kritik değerlerle karşılaştırılarak uzun dönemli ilişkiye karar verilmektedir. Buna göre hesaplanan değer üst kritik değerden büyükse uzun dönemli ilişkinin varlığından bahsedilmekte ve değişkenlerin eş bütünleşik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Hesaplanan değer alt kritik değerden küçük olması, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunmadığını gösterirken; hesaplanan değer alt ve üst kritik değerler arasında olması durumunda herhangi bir ilişkinin olup olmadığına karar verilememektedir. Buna göre yapılan F testi sonuçlarına göre hesaplanan değer, tüm anlamlılık düzeylerinde üst kritik değerlerden büyük olduğu için, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin var olduğuna karar verilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5: ARDL (5,1,3,3,5,2) Modeli Sınır Testi Sonuçları

F İstatistiği	k	Kritik Değerler					
		%1		%5		%10	
		I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
5.651520	5	3.93	5.23	3.12	4.25	2.75	3.79

Not: k bağımsız değişken sayısını, I(0) ve I(1) sırasıyla Pesaran, vd. (2001: 300)'de belirtilen alt ve üst kritik değerleri göstermektedir.

Uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesinden sonra, tüm değişkenlerin trend içerdiği göz önüne alınarak, model sabit terim ve trendli olarak tahmin edilmiştir. Kukla değişkenin yanı sıra trend bileşenin de istatistiksel olarak anlamlı olduğunun tespit edildiği modele ilişkin bulgular ve uygunluk test sonuçları Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablodan görülebileceği gibi, modelde yer alan değişkenlerin katsayıları anlamlıdır ve uygunluk testlerine göre modelde herhangi bir problem yoktur. Breusch-Godfrey LM testine göre modelde otokorelasyon sorunu bulunmazken, Harvey testi modelde değişen varyans sorunu olmadığını göstermektedir. Öte yandan Jarque-Bera istatistiği artık terimlerin normal dağılıma sahip olduğuna işaret etmekte ve nihayet Ramsey RESET testi modelin kurgusunun doğru ve katsayıların istikrarlı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak tüm test sonuçları kabul edilebilir aralıklarda olduğundan, tahmin edilen modele ilişkin herhangi bir kurgusal sorun bulunmadığı için uzun dönem katsayılar belirlenmiştir.

Tablo 6: ARDL (5,1,3,3,5,2) Modeli Tahmin Sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>t – İstat.</i>	<i>Olasılık</i>
LOGDGPSA(-1)	0.517159	0.146012	3.541891	0.0011
LOGDGPSA(-2)	-0.408746	0.152724	-2.676368	0.0112
LOGDGPSA(-3)	-0.146362	0.153381	-0.954236	0.3465
LOGDGPSA(-4)	0.520608	0.147578	3.527681	0.0012
LOGDGPSA(-5)	-0.417809	0.125004	-3.342372	0.0020
LOGSAN	0.029532	0.092560	0.319063	0.7516
LOGSAN(-1)	0.148709	0.088336	1.683451	0.1012
LOGHIZ	0.036710	0.091570	0.400894	0.6909
LOGHIZ(-1)	-0.021695	0.111776	-0.194094	0.8472
LOGHIZ(-2)	-0.024468	0.102449	-0.238827	0.8126
LOGHIZ(-3)	0.159120	0.084230	1.889121	0.0672
LOGINS	-0.088160	0.100863	-0.874059	0.3880
LOGINS(-1)	-0.054799	0.122993	-0.445542	0.6587
LOGINS(-2)	0.158723	0.111197	1.427394	0.1623
LOGINS(-3)	-0.268831	0.080258	-3.349604	0.0019
LOGTAR	0.094439	0.041827	2.257881	0.0303
LOGTAR(-1)	-0.066150	0.050505	-1.309782	0.1988
LOGTAR(-2)	0.086707	0.044442	1.951036	0.0591
LOGTAR(-3)	-0.031931	0.042751	-0.746898	0.4601
LOGTAR(-4)	-0.030387	0.044380	-0.684709	0.4980
LOGTAR(-5)	0.064457	0.034739	1.855495	0.0720
DUMMY	-0.083417	0.025146	-3.317361	0.0021
DUMMY(-1)	-0.053279	0.029265	-1.820560	0.0772
DUMMY(-2)	-0.031273	0.022331	-1.400418	0.1702
C	12.85122	2.451934	5.241258	0.0000
@TREND	0.003777	0.001721	2.195149	0.0349
Tanısal İstatistikler ve Uygunluk Testleri:				
R ² : 0.994576; Düzelt. R ² : 0.990701; F İstat.: 256.6937 [0.0000]; DW: 2.050530				
Otokorelasyon: Breusch-Godfrey LM Testi				
$\chi^2_1 = 0.2169[0.6414]$, $\chi^2_2 = 0.4671[0.7917]$, $\chi^2_3 = 0.5217[0.9141]$				
Değişen Varyans: Harvey Testi				
F İstat.: 0.813067 [0.7380]				
Normal Dağılım:				
Skewness: -0.0563, Kurtosis: 2.5674, Jarque-Bera: 0.5077 [07757]				
Kararlılık (Stability): Ramsey RESET Testi				
$\chi^2_1 = 0.946 [0.3507]$				

Modele ilişkin uzun dönem katsayılar Tablo 7’den görülebilir. Tablodaki verilere göre modelde yer alan tüm değişkenlerin katsayıları istatistiksel olarak anlamlıdır ve oldukça dikkat çekici bilgiler içermektedir. Elde edilen sonuçlara göre tarım, sanayi ve hizmetler sektörüne verilen krediler ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilerken, inşaat sektörü tarafından kullanılan krediler uzun dönemde ekonomik büyümeyi azaltıcı yönde etki yapmaktadır. Burada dikkat çeken önemli bir nokta, krediler içinde en yüksek paya sahip olmasına rağmen hizmetler sektörünün büyüme üzerindeki pozitif etkisinin sanayi sektöründen daha düşük olmasıdır. Benzer şekilde kredilerden en düşük payı almasına rağmen tarım sektörünün pozitif etkisi, neredeyse hizmetler sektörünün katkısına yaklaşmaktadır. Kredi payları itibariyle sektörlerin hizmetler, sanayi, inşaat ve tarım şeklinde sıralanmasına rağmen reel ekonomiye en büyük katkının sanayi sektöründen geliyor olması, finansal baskı hipotezinin Türkiye ekonomisi gerçekleriyle çok örtüşmediğine işaret etmektedir. Özellikle inşaat sektörünün GSYH üzerinde negatif etkiye sahip olması, Türkiye ekonomisi açısından oldukça düşündürücüdür.

Tablo 7: ARDL (5,1,3,3,5,2) Modeli Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>t - İstatistiği</i>	<i>Olasılık</i>
LOGSAN	0.190602	0.060647	3.142830	0.0034
LOGHIZ	0.160047	0.036634	4.368835	0.0001
LOGINS	-0.270617	0.054632	-4.953420	0.0000
LOGTAR	0.125259	0.042426	2.952433	0.0056
DUMMY	-0.179616	0.060661	-2.960991	0.0055
EC = LOGDGPSA - (0.1906*LOGSAN + 0.1600*LOGHIZ - 0.2706*LOGINS + 0.1253*LOGTAR - 0.1796*DUMMY)				

ARDL yönteminde modelin kısa dönem dinamikleri hata düzeltme mekanizmasıyla gösterilmektedir. Kısa dönem tahmin veya hata düzeltme sonuçları Tablo 8’de özetlenmiştir. Görüleceği üzere, hata düzeltme (EC) katsayısı negatif ve anlamlıdır (- 0.935150). Diğer bir deyişle kısa dönemde ortaya çıkan dengesizlikler uzun dönemde ortadan kalkmakta ve sistem uzun dönem dengeye yakınsamaktadır. Ayrıca hata düzeltme katsayısının oldukça yüksek olması, kısa dönemdeki dengesizliklerin %93,5’inin ilk dönem içinde düzeldiği anlamını da taşımaktadır.

Öte yandan kısa dönem katsayılarına bakıldığında, uzun dönem sonuçlarla uyumlu olmadığı dikkat çekmektedir. GSYH, kısa dönemde kendi gecikmeli değişimlerden genel olarak pozitif yönde etkilenirken, hizmetler sektörüne açılan kredilerdeki değişimlerden negatif yönde etkilemektedir. Bir başka deyişle, hizmetler sektörüne verilen kredilerdeki değişimler ekonomik büyümeyi ilk iki çeyrekte azaltıcı bir etki yapmaktadır. Uzun dönemde GSYH’yi negatif yönde etkileyen inşaat sektörü kredileri ise kısa dönemde pozitif etki ortaya koymaktadır. Hata düzeltme sonuçlarında göze çarpan bir diğer durum, tarım sektörü kredilerinde görülmektedir. Tarımsal kredilerdeki değişimlerin anlık etkisi pozitif iken, bir gecikmeli değeri negatif olmakta, GSYH’yi negatif yönde etkilemektedir. Sanayi sektörü kredilerinin etkileri kısa dönemde pozitif olmakla birlikte, bu etki istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Sonuç olarak, tüm değişkenlere ilişkin bu kısa dönemli dengesizliklerin çok büyük bölümü ilk çeyrekte ortadan kalkmakta ve ikinci çeyrekte bu etkiler tamamen yok olmaktadır.

Tablo 8: ARDL (5,1,3,3,5,2) Modeli Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Katsayı</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>t – İstat.</i>	<i>Olasılık</i>
C	12.85122	2.062316	6.231452	0.0000
@TREND	0.003777	0.000636	5.934649	0.0000
D(LOGDGPSA(-1))	0.452309	0.121648	3.718170	0.0007
D(LOGDGPSA(-2))	0.043563	0.095421	0.456536	0.6508
D(LOGDGPSA(-3))	-0.102799	0.094670	-1.085867	0.2850
D(LOGDGPSA(-4))	0.417809	0.097123	4.301851	0.0001
D(LOGSAN)	0.029532	0.080362	0.367493	0.7155
D(LOGHIZ)	0.036710	0.075656	0.485225	0.6305
D(LOGHIZ(-1))	-0.134653	0.068864	-1.955344	0.0586
D(LOGHIZ(-2))	-0.159120	0.068061	-2.337901	0.0252
D(LOGINS)	-0.088160	0.077866	-1.132195	0.2652
D(LOGINS(-1))	0.110109	0.071276	1.544829	0.1314
D(LOGINS(-2))	0.268831	0.070326	3.822637	0.0005
D(LOGTAR)	0.094439	0.033466	2.821938	0.0078
D(LOGTAR(-1))	-0.088846	0.032586	-2.726547	0.0099
D(LOGTAR(-2))	-0.002139	0.028498	-0.075071	0.9406
D(LOGTAR(-3))	-0.034070	0.027754	-1.227569	0.2278
D(LOGTAR(-4))	-0.064457	0.029539	-2.182143	0.0359

D(DUMMY)	-0.083417	0.015691	-5.316170	0.0000
D(DUMMY(-1))	0.031273	0.017511	1.785874	0.0828
CointEq(-1)*	-0.935150	0.150220	-6.225213	0.0000

SONUÇ

Finansal baskı hipotezi, 1970’li yıllarda ortaya atılmış ve hem iç hem de dış finansal liberalizasyon açısından önemli bir teorik dayanak oluşturmuştur. Buna göre finansal piyasaların serbestleştirilmesi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yatırımların finansmanı sorununu çözecek ve kaynak dağılım etkinliğini sağlayarak istikrarlı bir büyümenin yolunu açacaktır.

Bu çalışmada hipotezde ileri sürülen düşünceler, Türkiye ekonomisi örneğinde incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, 2000-2016 döneminde reel olarak ticari krediler önemli ölçüde artmış ve GSYH’nin neredeyse yarısına ulaşmıştır. Dolayısıyla bu durumu, hipotezde öngörüldüğü gibi liberalizasyon sonrası kaynak sıkıntısının büyük oranda çözülmüş olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. Bununla birlikte aynı durum, yatırımların dış finansmana ve böylelikle ekonomik büyümede dışa bağımlılığın artması biçiminde de ele alınabilecektir. Nitekim toplam reel ticari krediler incelenen dönemin başlangıcında yüzde 8-10 düzeyinde iken bu oran dönem sonu itibarıyla yüzde 50’ler düzeyine ulaşmaktadır. Ortalama ekonomik büyüme oranı yaklaşık yüzde 4 civarında iken reel ticari kredi artış oranının ortalama olarak yaklaşık yüzde 14 civarında olması, dışa bağımlılık bakımından önemli bir gösterge olarak yorumlanmalıdır.

Öte yandan kredilerin sektörel dağılımına bakıldığında, hipotezde ifade edildiği şekliyle bir kaynak dağılım etkinliğinden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Zira tarım ve sanayi sektörleri başlığı altında toplulaştırılan üretken sektörlerin krediler içindeki toplam payı dönem içinde yüzde 60’lar düzeyinden yüzde 40’lara gerilerken, üretken olmayan veya ticareti yapılamayan diğer sektörlerin payında tam tersi bir değişim söz konusudur. Buna rağmen tarım ve sanayi sektörlerinin üretim üzerindeki etkisi hizmetler sektörüne kıyasla daha büyüktür ve inşaat kredilerinin etkisi negatif yöndedir. Dolayısıyla kredilerin etkin dağılımından bahsetmek söz konusu olmadığı gibi, mevcut dağılımın istikrarlı bir büyüme sürecini sağlamasını beklemek pek mümkün gözükmemektedir.

Kuşkusuz kredi dağılımının üretken olmayan sektörler lehinde bir değişim göstermiş olması, piyasa ekonomisi koşullarında yadsınacak bir durum değildir. Zira ana sermayesi ve temel üretim malı “para” olan bankaların temel amacı kar maksimizasyonudur ve buna uygun davranış biçimi sergilemektedirler. Bir başka ifade ile bankalar rasyonel davranmaktadır.

Yatırımların büyük ölçüde kredilerle finanse edildiği gerçeği söz konusu iken yapılması gereken, en azından kamu bankalarının tarım, madencilik, imalat sanayi vb. sektörlerin finansman ihtiyaçlarını karşılaması, Türkiye ekonomisi örneğinde bir zorunluluk gibi görünmektedir. Diğer bir anlatımla, ticaret savaşlarının başladığı ve giderek şiddetlendiği bir ortamda kamu kesimi kendini yine ve yeniden konumlandırmak durumundadır.

KAYNAKÇA

Altunç, Ö. F. (2008, Ekim). Türkiye’de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2), 113-127.

Arestis, P., & Demetriades, P. (1997). Financial Development and Economic Growth: Assessing the Evidence. *Economic Journal*(107), 783-799.

- Bagehot, W. (1873 [1962]). *Lombard Street: A Description of the Money Market*. Homewood, III.: Richard D. Irwin, Inc.
- Beck, T., & Levine, R. (2004). Stock Markets, Banks and Growth: Panel Evidence. *Journal of Banking and Finance*, 28(3), 423-442.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Maksimovic, V. (2005). Financial and Legal Constraints to Firm Growth: Does Size Matter? *Journal of Finance*, 60(1), 137-177.
- Beck, T., Levine, R., & Loayza, N. (2000). Finance and the Sources of Growth. *Journal of Financial Economics*, 58(1-2), 261-300.
- Berksoy, T. (1994). "Finansal Serbestleşme ve İstikrar". *Görüş Dergisi*, s. 22-24.
- Ceylan, S., & Durkaya, M. (2010). Türkiye'de Kredi Kullanımı - Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 24(2), 21-33.
- Eser, K. (1993). Mali Baskı Altındaki Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Finansal Liberalizasyon Politikalarının Etkinliği. *Ekonomik Yaklaşım*, 4(10), 83-100.
- Fry, M. J. (1995). *Interest and Banking in Economic Development*. Baltimore: John Hopkins University Pres.
- Güven, S. (2002). Türkiye'de Banka Kredileri ve Büyüme İlişkisi. *İktisat, İşletme ve Finans*, 17(197), s. 88-100.
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), 231-254.
- Kar, M., & Pentecost, E. J. (2000). The Direction of Causality Between Financial Development and Economic Growth in Turkey: Further Evidence. *Economic Research Paper, Department of Economics, Loughborough University*(00/27), 1-21.
- Kazgan, G. (1984). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, (3. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- King, G. R., & Levine, R. (1993a). Finance and Growth: Schumpeter might be right. *Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 717-737.
- King, G. R., & Levine, R. (1993b). Finance, Entrepreneurship and growth. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 1-30.
- Laurenceson, J. (2005). The Globalization of China's Financial Sector: Policies, consequences and lessons. C. Tisdell içinde, *Globalization and World Economic Policies: Effects and Policy Responses of Nations and Their Groupings* (s. 1-27). New Delhi, India.
- Levine, R. (1997). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. *Journal of Economic Literature*(35), 688-726.
- Levine, R. (1998, August). The Legal Environment, Banks and Long-Run Economic Growth. *Journal of Money, Credit and Banking*, 30(3-2), 596-613.
- Levine, R. (2003, July). More on Finance and Growth: More Finance, More Growth? *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*(85), 31-46.
- Levine, R., & Zervos, S. (1993). Stock Markets, Banks, and Economic Growth. *American Economic Review*(88), 537-558.
- Levine, R., Loayza, N., & Beck, T. (2000). Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes. *Journal of Monetary Economics*, 46(1), 31-77.
- McKinnon, R. I. (1973). *Money and Capital in Economic Development*. Washington DC: The Brookings Institution.

- Mercan, M. (2013). Kredi Hacmindeki Değişimlerin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Sınır Testi Yaklaşımı. *Bankacılar Dergisi*(84), 54-71.
- Narayan, S., & Narayan, P. K. (2004). Determinants of Demand Fiji's Exports: An Empirical Investigation. *The Developing Economics*, 17(1), 95-112.
- Pehlivan, P., Demirlioğlu, L., & Yurtseven, H. (2017). Türkiye'de Bankacılık Faaliyetleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi. V. *Anadolu International Conference in Economics* (s. 1-14). Eskişehir: econ-anadolu.
- Pesaran, M. H., & Pesaran, B. (1997). *Working with Microfit 4.0: Interactive Econometric Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Pesaran, M. H.; Shin, Y. (1999). An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis. S. Strom içinde, *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century*. England: Cambridge University Press.
- Phillips, P., & Perron, P. (1988). Testing for Unit Roots in Time Series Regression. *Biometrika*(75), 335-346.
- Schumpeter, J. A. (1912 [1934]). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*. Cambridge: Harvard University.
- Schumpeter, J. A. (1939). *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Sever, E., & Han, V. (2015). Türkiye'de Reel Kesim ile Bankacılık Kesimi Arasındaki İlişkinin Analizi: Sektörel Bir Yaklaşım. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 1-9.
- Shaw, E. (1973). *Financial Deepening in Economic Development*. New York: Oxford University Press.
- Studart, R. (1995-96). The Efficiency of Financial Systems, Liberalization and Economic Development. *Journal of Post Keynesian Economics*, 18(2), 269-292.
- Tuna, K., & Bektaş, H. (2015). Kredi Hacminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Rolünün İncelenmesi: Türkiye Örneği. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 139-150.
- Vurur, N. S., & Özen, E. (2013). Türkiye'de Mevduat Banka Kredisi Ve Ekonomik Büyüme İlişkinin İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), s. 117-131.
- Yılmaz, S., İskenderoğlu, Ö., & Önal, Y. B. (2007). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), s. 311-326.
- Yentürk, N. (1997). Finansal Serbestlik ve Makroekonomik Dengeler Üzerindeki Etkileri. *Ekonomik Yaklaşım*, 8(2), 131-156.